

**SECTION 2. DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMY, SOCIAL ECONOMY AND
POLITICS**

DOI: 10.46299/ISG.2024.MONO.ECON.2.2.1

2.1 Детермінанти розвитку соціально-трудового потенціалу суспільства як складової інноваційної екосистеми

Сучасна соціально-економічна парадигма, що панує в глобальному середовищі, є результатом синергетичного впливу інноваційних, інтеграційних, цифрових процесів, які трансформують усталені концепції щодо місця та ролі людських ресурсів в суспільстві, впевнено висуваючи їх на перший план. Прогрес у функціонуванні будь-якої економічної системи нерозривно пов'язаний із переходом до моделі управління, що базується на генеруванні інтелектуального продукту, в якій провідна роль відводиться власне інноваціям. Створення нових знань, що є ефективним використанням акумульованого людського інтелектуального ресурсу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки задля максимізації її результативності. У рамках такого підходу соціально-трудовий потенціал постає як головний стратегічний актив, формування та розвиток якого є фундаментальною основою забезпечення економічного зростання.

Спираючись на розуміння соціально-трудового потенціалу Семикіною М.В. та Пасекою С.Р. [49], що визначають його з точки зору потенційних запасів та здатностей економічно-активного населення, за рахунок володіння ними сукупністю якісно-кількісних компонентів (здоров'я, моралі, активності, інтелекту, організованості, освіти, професіоналізму, ресурсів робочого часу й інноваційності), до активних соціальних взаємодій в площині соціально-трудової діяльності, зауважимо, що зважаючи на трансформації в сфері праці, які розвиваються з огляду на цифровізацію та інтеграційні процеси, результат даного зв'язку, перш за все, сприятиме інтенсифікації продукування інновацій та їх комерційному застосуванню, підвищенню ефективності праці та соціального добробуту суспільства.

Враховуючи зміни в економічній та соціальній сферах та, як наслідок, трансформацію уявлень людини про своє місце та роль в економічному середовищі, спостерігається зміна структури цінностей, пріоритетів та мотивів. У зв'язку з цим, питання регулювання соціального життя працездатного населення, що виступає основною рушійною силою у створенні додаткової вартості набуває важливого значення.

Глобалізація та цифровізація впливають на трудову й соціальну діяльність, змінюючи систему цінностей працівників. Вони орієнтуються на цінності вищого порядку, такі як самореалізація, соціальні, культурні, духовні та комунікативні інтереси. У країнах із розвинутою економікою зростає роль інтелектуальної праці, збільшується частка ринку послуг та зменшується обсяг фізичної праці.

Водночас, глобалізаційні процеси розширюють соціально-трудоий простір працівника, зменшуючи потребу жорсткої регламентації трудової діяльності. Це призводить до трансформації взаємовідносин між працівниками, що вимагає постійної взаємодії в трудовому процесі, заснованої на довірі, відповідальності, злагожденості та командній роботі. Особисті вміння та навички особистості стають визначальними для утвердження статусу індивіда та виступають відправною точкою функціонування інноваційних екосистем, де цінується здоров'я, освіченість та загальний трудовий потенціал.

Утвердження мережевої економіки сприяла виникненню унікальних форм організації економічної діяльності, відомих як інноваційні екосистеми. Їх сутність відбивається у в об'єднанні її учасників єдиним виробничим циклом, що охоплює всі етапи від зародження ідеї новаторського продукту чи технології до її втілення, виходу на ринок і комерціалізації. Ще однією їх визначальною властивістю є те, що ці системи наділені здатністю саморегулювання та саморозвитку. Як зауважують Федулова Л.І. та Марченко О.С., основоположною ознакою інноваційних екосистем є симбіоз не лише комерційних структур, а й різноманітних суб'єктів інноваційного процесу: наукових установ,

університетів, фінансових інститутів, венчурних фірм, аудиторських та консалтингових організацій [50].

Варто наголосити, що поширення інформаційно-комунікаційних технологій в економічній сфері зумовила формування екосистем, які базуються не лише суто на територіальному чи галузевому принципі, а на стійких зв'язках та взаємодії між людьми та організаціями. Ці системи не мають чітких ієрархічних рівнів, кордонів та обмежень, а їх інтеграція базується на спільному баченні кінцевої мети та шляхів її досягнення серед їх агентів, накопиченні необхідних ресурсів, сформованому соціальному капіталі. Відтак, ключовим чинником для розвитку інноваційних екосистем, окрім технологічного забезпечення, наразі постає соціально-трудовий потенціал та усталені соціальні мережеві зв'язки, від повноцінного використання яких залежить ефективність існування таких угруповань.

Зважаючи на те, що рівень розвитку наявного соціально-трудового потенціалу не лише виступає основоположним фактором продуктивності існуючих інноваційних екосистем, але й визначає загальнопотенційну здатність їх виникнення, постає питання щодо моніторингу та нарощення якісного його рівня. При цьому мова йде не лише про необхідність формування знань, вмінь та навичок, що безпосередньо необхідні для генерування інновацій, однак і про той комплекс компетентностей, що забезпечує сприятливе середовище, що уможливлює їх продукування.

Відповідно, пріоритетними завданнями розвитку інноваційних екосистем є підвищення якісного освітнього рівня населення, сприяння розвитку у індивідів комунікаційних та цифрових навичок, які є вкрай необхідними для конкурентоспроможності соціально-трудового потенціалу на ринку праці в умовах мережевої економіки. Власне перманентне вдосконалення людського капіталу виступає запорукою ефективного функціонування та поширення інноваційних екосистем у цифровому суспільстві.

До складу інноваційних екосистем сучасності входить широке коло агентів, частина з яких хоча і не продукують власне інновації, однак формують

середовище, яке сприяє їх генерації та поширенню. Склад агентів інноваційної екосистеми будується за об'єднувальним принципом, що залежить від конкретної задачі (у глобальному, макрорегіональному, міжгалузевому чи внутрішньогалузевому вимірі) та конкретних факторів зовнішнього середовища, які склалися в заданий момент часу та визначають власне масштаб їх глобалізації, чи навпаки, спеціалізації.

Серед учасників інноваційних екосистем, які формують сприятливе середовище для її функціонування та відповідають за власне процес розвитку, за усталеним принципом, виділяють наукові установи, інкубатори та акселератори, стартап-компанії, венчурні фірми та агенції розвитку, приватні та благодійні фірми-інвестори, вплив уряду, ринкових фасилітаторів та різного роду посередників, ініціативу підприємницького сектору, власне нагромадження людського капіталу та, що важливо в рамках нашого дослідження соціально-трудоного потенціалу, організації громадянського сектору, а також підтримку близького кола осіб [51].

Важливість останніх учасників обумовлюється вагомістю впливу організацій громадського сектору на напрями функціонування інноваційних екосистем за рахунок формування до них у суспільства високого рівня довіри та делегування функції відстоювання прав та захисту і просування інтересів громадськості під час безпосереднього здійснення екосистемою своєї діяльності. Дані організації здатні співпрацювати як з урядовими, так і бізнесовими організаціями, доносити суспільну думку до представників різних інституцій, які долучені до процесу функціонування екосистеми, контролюючи їх діяльність, підтримувати незахищені верстви населення, забезпечувати рівних доступ усіх зацікавлених сторін до спродукованих інноваційними структурами результатів, мінімізувати негативний вплив людської діяльності на навколишнє середовище, підтримуючи, таким чином, баланс як між складовими частинами однієї екосистеми, так між різними екосистемами, зокрема, сприяючи розвитку соціально-трудоного потенціалу.

В науковій спільноті визнається [52], що процес безпосередньої генерації інновацій, за своєю сутністю є складним та приносить, за невдалих спроб (яких, як показує практика, більше, ніж успішних) розчарування та зневіру у власних силах. Відповідно, підтримка інноваторів близьким оточенням (родиною, друзями, колегами) досить часто носить вирішальне значення під час реалізації інновації від задуму до кінцевого продукту. А відповідно, близьке оточення інноваторів безпосередньо входить до складу інноваційної екосистеми, у разі позитивної кінцевої ролі в генерації інновації: початкового фінансування, безпосередньої участі у розробці ідеї чи психологічної підтримки під час процесу втілення ідеї в реальність.

Не зважаючи на велике число агентів, розуміння того, що власне людський ресурс є центральним ресурсом [53] функціонування інноваційної екосистеми дає право стверджувати, що основним стрижнем її зміцнення виступає нарощення якості соціально-трудового потенціалу, забезпечення умов, які формуватимуть сприятливе середовище для зростання професіоналізму кадрів та відповідного клімату, який дасть змогу налагодити згуртованість, довіру та співпрацю між членами екосистеми. Нестача людських ресурсів необхідного рівня підготовки викликатиме загострення конкуренції між представниками різних інституцій інноваційної екосистеми і, навпаки, не сприятиме ефективному співробітництву.

Відповідно, забезпечення результативності інноваційної екосистеми зосереджене в напрямі залучення потенційних можливостей наявного соціально-трудового потенціалу, підтримки його якості та створенні умов для його рівноцінного відновлення. Відповідно, ці умови, які сприятимуть нарощенню професійної кваліфікації, комунікативних навичок, цифрових компетенцій виступатимуть рушійним фактором формування синергетичного ефекту власне функціонування інноваційних структур.

З огляду на широке коло агентів, які беруть участь у процесі функціонування інноваційних екосистем, варто підкреслити важливість соціальних зв'язків між ними, які, за умови розуміння важливості руху в одному

напрямі, підсилюватимуть взаємодію та сприятимуть нарощенню позитивного ефекту від її діяльності. А відтак, ключову роль у нарощенні соціально-трудового потенціалу вбачаємо у зростанні ролі соціальних факторів впливу на розвиток людського ресурсу, забезпечення культурних та екологічних передумов для його сприятливого формування, розширення залученості до продукування інновацій якомога ширшого пласту наявного людського потенціалу за рахунок гарантування інклюзивності та доступності даного процесу.

Розвиток соціальної сфери наразі в Україні, внаслідок військових дії на її території, знаходиться в стагнаційному періоді, коли посиljena допомога надається в першу чергу нужденним верствам населення, а функціонування інших його сфер відзначене скороченням фінансування, покриттям найнагальніших потреб. Однак, маємо зауважити, що з іншого боку розвиваються інші сторони суспільних взаємодій, що пов'язані із формуванням соціального капіталу, насамперед мова йдеться про рівень взаємодопомоги та взаємопідтримки, згуртованості суспільства, розвиток інституту волонтерства, тощо.

Варто відзначити, що за даними Social Progress Imperative [54] Індекс соціального прогресу в Україні (див. рис. 1.) мав позитивну динаміку та щороку зростав, незважаючи на суспільні, політичні та економічні потрясіння за цей період. На нашу думку, дані цього індексу досить влучно відображають показники соціального розвитку, оскільки базуються на 12 компонентах, що складаються в цілому з 60 індикаторів, які дозволяють найбільш повно виміряти соціальні показники.

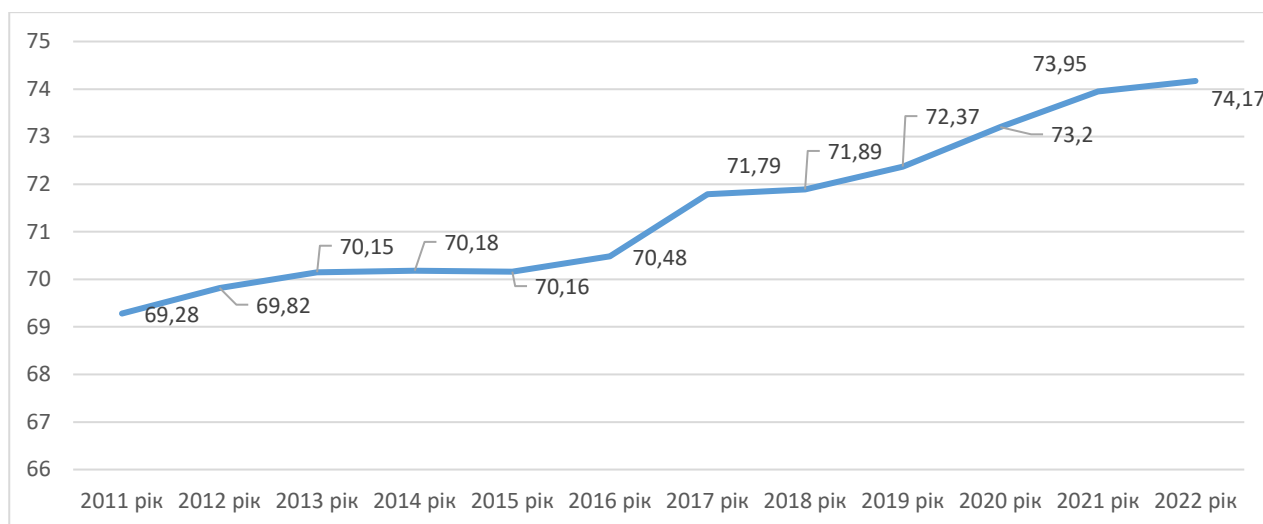

Рис. 1. Динаміка Індексу соціального прогресу в Україні за період 2011-2022 рр.

Джерело: складено за даними [54]

Проведемо компаративний аналіз значення Індексу соціального прогресу та Глобального інноваційного індексу України та країн світу, які мають високий та середній рівень розвитку економіки і розділяють спільні економічні та геополітичні погляди (див. рис. 2.).

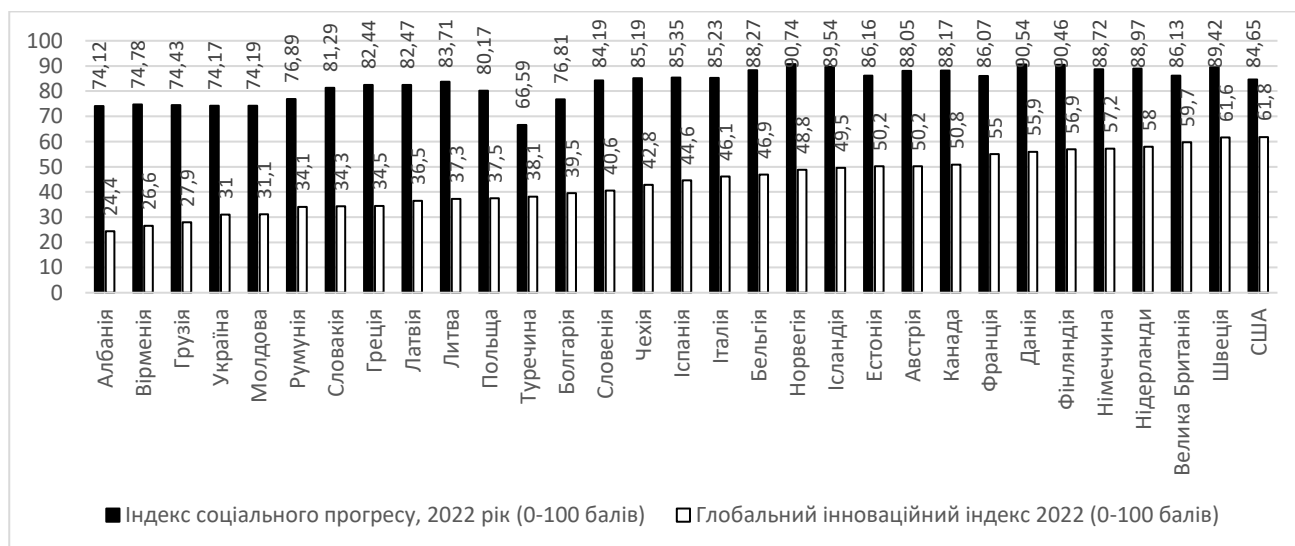

Рис. 2. Компаративний аналіз країн світу за індексом соціального прогресу та Глобальним інноваційним індексом

Джерело: сформовано автором за [54, 55]

Серед обраних країн за рівнем соціального прогресу Україна випереджає лише Албанію та Турцію, а близькі значення відмічаємо у Молдови, Грузії та Вірменії, що свідчить про досить низький рівень розвитку соціальних показників добробуту нашої країни у порівнянні із розвиненими країнами світу. За Індексом інноваційного розвитку Україна попереду Вірменії, Албанії та Грузії, а близькими за значенням є рівень розвитку Молдови.

З огляду на це, для нашого дослідження варто оцінити, наскільки корелюється інноваційний розвиток із рівнем розвитку соціального добробуту в країні, а відповідно, наскільки важливим є розвиток соціальної сфери для нагромадження соціально-трудового потенціалу і формування в Україні інноваційних екосистем. Проведемо кореляційний аналіз, спираючись на здійснену компаративну характеристику вказаних двох індексів для обраної групи країн (див. рис. 3.)

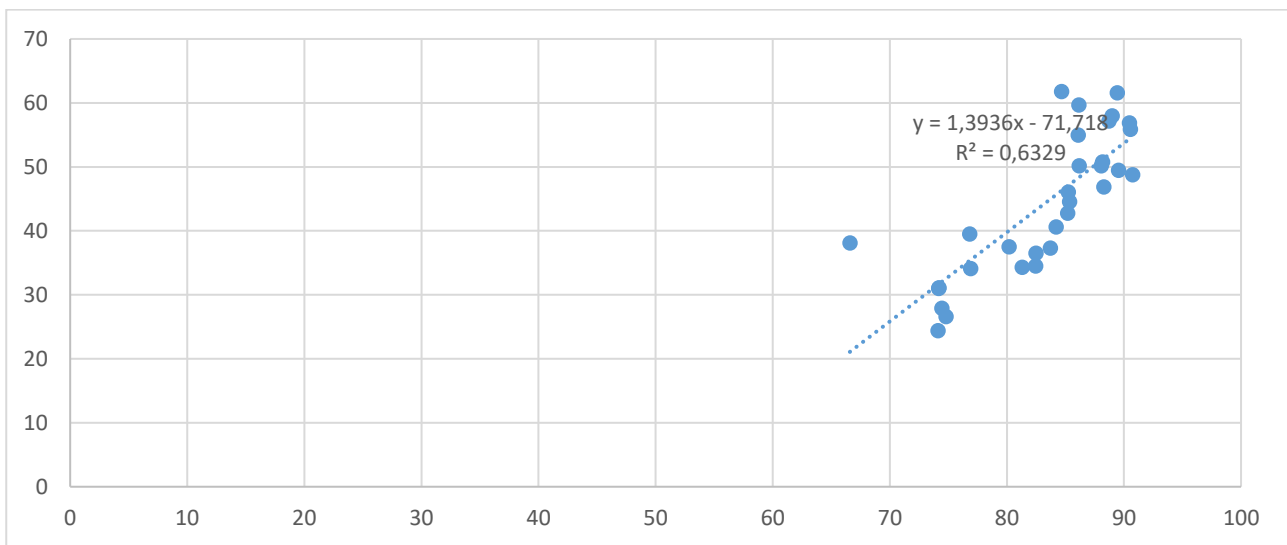

Рис. 3. Графічне відображення лінійної регресії моделі залежності інноваційного розвитку країни від соціального прогресу суспільства

Джерело: розраховано автором за даними [54, 55]

З рис. 3. ми можемо бачити, що на графіку відображена пряма залежність, а відповідно розрахуємо коефіцієнт кореляції лінійної однофакторної моделі. В Microsoft Excel обчислимо коефіцієнт кореляції, який відповідно до обраного масиву даних становитиме 0,79558, що свідчить про високу ступінь зв'язку між

даними показниками. Перевірка моделі за критерієм Фішера показала, що значення адекватності моделі становить 0,00000014, що свідчить про те, що модель адекватна.

Відповідно, приходимо до висновку, що залежність між інноваційним розвитком та соціальним добробутом є високою, а отже для формування та ефективного функціонування інноваційних екосистем важливим є наявність соціального підґрунтя, що виступає вагомим чинником прискорення темпів імплементації інноваційних процесів.

Зауважимо, що серед Цілей, спрямованих на посилення функціонування інноваційних екосистем Міжнародним інноваційним альянсом розвитку, метою якого є розбудова та зміцнення інноваційних екосистем, виокремлюються наступні [56]:

1. Формування людського капіталу, обізнаного в тематиці функціонування та сприяння розвитку інноваційних екосистем.
2. Забезпечення доступності фінансування інноваційних процесів.
3. Створення обслуговуючої, ринкової, енергетичної, транспортної та комунікаційної інфраструктури, а також мережі дослідницьких закладів.
4. Формування сприятливої політики та наявності необхідних нормативних актів.
5. Розвиток культури, що підтримує інноваційний та підприємницький розвиток.
6. Підтримка мережевих активів, які забезпечуватимуть налагодження продуктивних відносин між різними учасниками інноваційних екосистем.
7. Забезпечення справедливого та інклюзивного управління екосистемою, а також рівних можливостей участі в її функціонуванні.
8. Забезпечення більш плавних шляхів для масштабування конкретних інновацій.
9. Мобілізація колективного екосистемного підходу для вирішення певних проблем, що виникають на шляху її розвитку.

Відповідно соціальні аспекти розвитку трудового потенціалу інноваційних екосистем певним чином відображені в Цілях 1, 3, 5, 6 та 7[56].

Аналізуючи першу ціль, вчені констатують, що якісний розвиток соціально-трудоного потенціалу можливий за умови постійного нарощення навичок, знань та компетенцій, досвіду та міжособистісних комунікацій, що в свою чергу позитивно впливає на процес продукування інновацій. При цьому, як наголошується в дослідженні, частина наукової спільноти притримується думки, що сталий розвиток та ефективне функціонування власне інноваційних екосистем можливе лише за об'єднання людського та соціального капіталу [53]. Особливої вагомості цей процес набуває за дотримання політики розвитку потенціалу певної території із розширенням практики використання внутрішнього потенціалу не залучаючи надмірно «імпорт» досвіду та рішень інших передових екосистем. За такого напрямку важливу роль відіграє соціальне підприємництво у процесі впровадження інновацій, позаяк формує підґрунтя не лише для функціонування інноваційних рішень, а й сприятливе відношення соціуму до них, таким чином зміцнюючи зв'язок між агентами екосистеми та продовжуючи тривалість його існування [56].

Формування соціально-трудоного потенціалу, який виступатиме якісною основою розбудови інноваційних екосистем, ґрунтується на фінансовій підтримці та рівні освіченості, багажі навичок та знань і залежить з одного боку від системи освіти, як формальної, так і неформальної, а з іншого – від розбудови соціальної інфраструктури, рівня соціального добробуту та соціального-психологічного клімату, які б сприяли даному процесу.

Відсутність культури, яка підтримує інноваційний розвиток, опираючись на максимальне залучення усіх соціальних верств до усіх форм та видів освіти, у тому числі за допомогою сприятливої соціальної політики та стимулювання інноваційних досліджень суттєво знижує прагнення людських ресурсів розвиватися в даному напрямі. Даний аспект, на нашу думку, має важливе значення, оскільки на сьогодні існують певні упередження стосовно дискримінації за гендерним, расовим, соціальним принципом, поширення

непотизму, тощо. Лише формування культури неупередженості, цінності людини, як особистості, яка має певні знання, навички, рівень професіоналізму без прив'язки до її гендеру, освіти, расового походження дасть поштовх стимулювання інноваційного розвитку.

Маємо зауважити, що в українських реаліях даний процес має певну низку перешкод, які, насамперед, пов'язані із відтоком соціально-трудового потенціалу спочатку через недостатньо сприятливі умови професіонального розвитку, а з початком повномасштабної військової агресії через втрату відчуття безпеки та зниження рівня економічного та суспільного добробуту в країні. Відповідно, поствоєнне відновлення вимагатиме не лише утримання людських ресурсів, які перебувають на території України від виїзду закордон, а й розробка програм повернення емігрантів.

Важливого значення набуває і питання адаптації ветеранів та постраждалих від військових дій до суспільного життя, включення їх до процесу економічного розвитку, формування інклюзивного середовища для реалізації їх соціально-трудового потенціалу, включаючи перекваліфікацію, освоєння нових навичок та здібностей, що формуватимуть сприятливе підґрунтя для розвитку екосистем в Україні.

Важливість третьої цілі, яка полягає у налагодженні обслуговуючої інфраструктури, в тому числі і соціальної, комунікаційної, забезпечить ефективніше включення до процесу продукування інновацій більшого числа інноваторів, а доступ до інформаційно-комунікаційних технологій дасть змогу подолати цифровий розрив, збільшити інформування населення про можливості, які дають інновації, залучити партнерів для впровадження інноваційних ідей, а власне розробникам соціальних інновацій дозволить реалізувати проєкти за рахунок налагодженої співпраці між освітніми закладами, приватним бізнесом, урядовими установами [56].

П'ята ціль має на меті створення культурного середовища, яке виступатиме висхідною точкою та осередком генерації інновацій. Як зауважують вчені, це вимагає докорінної зміни підходу до власне інноваційного процесу у

суспільства, який асоціюється з значними витратами або ж із непрестижністю наукової діяльності, зокрема [56], а в українському соціумі і через радянську спадщину і нівелювання значення наукових досягнень. Наголосимо, що в українському суспільстві через військове вторгнення стався масштабний переворот у культурному та соціальному середовищі, що сприяє відходу від застарілих культурних та ментальних форм та стимулює побудову нового, незаангажованого бачення щодо переваг суспільного розвитку, зокрема і в ставленні до наукової спільноти та новаторів, зростання престижності тих професійних напрямків, які до цього не користувалися популярністю. Відповідно, важливої ролі в цьому процесі має відігравати держава, за сприяння якої в інформаційному полі має здійснюватися підтримка лідерів думок, які сприятимуть стимулюванню інноваційного розвитку.

Маємо зауважити, що для ефективності розвитку соціально-трудового потенціалу в процесі функціонування інноваційних екосистем варто відходити від розповсюдженого наративу про превалювання приватного капіталу в інноваційних дослідженнях. Така культура формує відстороненість урядових інституцій від процесу продукування інновацій, хоча залучення державних організацій до цього процесу, навпаки, відкриває можливості для побудови сталого та інклюзивного інноваційного розвитку.

Певним викликом на сьогодні виступає те, що перевагу мають, перш за все технологічні інновації, а зі зміною геополітичного дискурсу наразі в фаворі опиняються інновації, що стосуються оборонно-промислового комплексу, що ми можемо спостерігати в міжнародному просторі [56]. Однак, як показали часи пандемії Covid-2019, інновації, що стосуються медицини, освіти, забезпечення сприятливого соціального клімату, а також, безперечно, екології, ощадливого використання ресурсів та збереження навколишнього середовища, мають велике значення, тож завданням як світового соціуму, так і української спільноти є знайдення балансу для задоволення усіх потреб суспільства в інноваціях, що мало б на меті примноження добробуту, а не виключно технологічності суспільного укладу.

Ще однією особливістю функціонування соціально-трудового потенціалу інноваційних екосистем є те, що одним із принципів формування останніх є необхідність вирішення певних задач, незалежно від географічного розташування їх учасників, що викликає певні розбіжності в комунікативному процесі, враховуючи особливості культури та менталітету, тож завданням для вирішення, в даному випадку, виступає побудова сприятливого середовища, в якому учасники екосистеми відчували б міцний зв'язок за допомогою спільних цінностей та бачення місії своєї діяльності, могли відчувати причетність до результатів діяльності.

Доречно підкреслити, що ключовим стрижнем використання соціально-трудового потенціалу інноваційних екосистем виступають зв'язки, що формуються між їх учасниками, зокрема між академічною спільнотою для обміну науковими ідеями, а також з урядовим організаціями та підприємницьким сектором, що сприяє кругообігу інноваційних ресурсів в екосистемі.

Відповідно формування в Україні сприятливого культурного середовища, яке стимулювало б інновації вимагає певних зусиль, які, базуючись на моделі «Triple Helix», мають бути сконцентровані, перш за все, на розповсюдженні у суспільному просторі інноваційної культури мислення, патріотичного виховання, яке б поряд із популяризацією культури освіченості сприяли б формуванню інноваційного середовища та розбудови на теренах України інноваційних екосистем. Окрім цього, наголошуємо на необхідності відходу від культурних, гендерних, соціальних стереотипів, які виключають певні соціальні прошарки від культури інновацій. Інклюзивність інноваційного поступу наразі відповідає світовим трендам розвитку інноваційних екосистем, що має враховуватися в українських реаліях у світлі вступу до Європейського Союзу [57].

Налагодження мереж в межах шостої цілі, які дозволяють учасникам екосистеми комунікувати між собою, отримувати додаткові знання та навички, налагоджувати співпрацю щодо обміну інформацією, продуктами, послугами з іншими учасниками ринку, здійснюється за рахунок утворення формальних,

неформальних та соціальних мереж, побудованих на основі формування відкритих довірливих відносин, тобто базуючись на накопиченому соціальному капіталі із використанням, за необхідності засобів інформаційно-комунікативних технологій [56].

Налагодження ефективних комунікацій між учасниками інноваційного процесу відіграє важливої ролі, позаяк посилює рівень співпраці в науковому, промисловому та урядовому середовищах із врахуванням суспільних вимог та екологічних потреб, що не лише зміцнює діяльність інноваційної екосистеми, а й здійснюється у відповідності до принципів сталого розвитку.

Зрозуміло, що із становленням цифрової економіки важливу роль в даному процесі відіграють власне цифрові технології. Зауважимо, що саме за рахунок ІКТ можливо сформувати інклюзивний доступ трудового потенціалу до участі в діяльності екосистеми, оскільки за таких умов важливості набирають знання, навички та мотивація до праці, а не гендер, фізичний вигляд, соціальний статус чи вік, формується рівний доступ до виявлення трудового та творчого потенціалу, використовуються всі можливі резерви людського ресурсу.

В даному ключі в українському суспільстві налагодження цифрових мереж знаходиться на досить високому рівні. Дані дослідження DataPortal у січні 2023 року показують, що відсоток охоплення населення інтернет-зв'язком становив 79,2%, тоді як в 2022 році цей показник становив 71,8%. Звичайно, дослідники відмічають, що кількість користувачів мережі Інтернет в Україні на початок 2023 року зменшилось на 16,8% (5,8 млн. осіб), що пов'язано із міграцією населення, викликаною військовою агресією, однак в цілому, не заважаючи на військові дії, відсутність можливості доступу до інтернет-мереж на окупованих територіях, загальна кількість осіб, які не користувались інтернет-зв'язком на початок 2023 року знизилась до 20,8% у порівнянні із початком 2022 року (28,2% у 2022 р.) [58].

Зважаючи на загрозу блекауту, обстріли енергетичної інфраструктури, віялові відключення електричної енергії, що спровокувало підвищений попит на мобільний інтернет-зв'язок та, відповідно, додаткове навантаження на мобільні

мережі, за даними Ookla середня швидкість мобільного інтернет-з'єднання в Україні знизилася на 16,03 Мбіт/с (-58,8 відсотка) у порівнянні із початком 2022 року (27,26 Мбіт/с). При цьому швидкість фіксованого інтернет-з'єднання навпаки виросло на 8,30 Мбіт/с (+16,1%) і становило 60,00 Мбіт/с [59].

У січні 2023 року в Україні соцмережами користувалися 22,60 мільйона користувачів віком від 18 років, що еквівалентно 76,8% від загального населення віком від 18 років, а кількість активних абонентів стільникового мобільного зв'язку налічувало 55,88 млн., що еквівалентно 154,9% від загальної кількості населення. При цьому кількість мобільних підключень в Україні з 2022 по 2023 рік скоротилася на 5,7 млн. (-9,2 %) [59].

Аналізуючи дані дослідження цифрових навичок українців, ініційоване Міністерством Цифрової трансформації України зауважимо, що у 2021 році зафіксоване зниження кількості населення без наявності цифрових навичок та зростання чисельності тих, хто має базові та вище базових навички. Так, частка українців, цифрові навички яких знаходиться нижче позначки «базовий рівень», скоротилась на 5,2% або ж на 1,42 млн. осіб і в 2021 році становила 47,8%. При цьому, доля українців, які не мали жодних цифрових навичок («No skills») в 2021 році скоротилась на 4% або ж на 1,09 млн. осіб. Найбільш розвиненими є інформаційні та комунікаційні навички. Рівень охоплення населення комунікаційними навичками в 2021 році становив 79,2% на рівні вище базових навичок та 78,9% - охоплення інформаційними навичками на вищому рівні. В той же час, охоплення навичками вирішення життєвих проблем становило 55,8% на рівні вище базових навичок, а навичками створення цифрового контенту - 36,8% [59].

В ключі формування на території України інноваційних екосистем, зауважимо, що найвищий попит на навчання цифровим навичкам зафіксовано у сегменті молоді віком від 10 до 29 років, а загальний попит прямо пов'язаний із зростанням загального рівня володіння цифровими технологіями та рівнем освіти населення, що виражається у потребі поглиблення вже наявних компетенцій [59].

Маємо зауважити, що в Україні, навіть у тяжкий військовий час розроблено проєкт стосовно навчання цифровим навичкам населення на платформі Дія.Цифрова освіта, де викладено курси для різних верств населення: від початкового рівня до спеціалізованих курсів для працівників у відповідності до їх фаху. Міністерство Цифрової трансформації України ставить амбітну мету наростити кількість користувачів програми розвитку цифрових навичок до 6 млн., забезпечити 95% населення, соціальних об'єктів і головних автошляхів швидкісним інтернетом, а також збільшити долю ІТ у ВВП країни до 10% [60].

Повертаючись до необхідності створення інклюзивно сприятливого середовища функціонування соціально-трудового потенціалу, яке має формуватися відповідно до сьомої цілі програми зміцнення інноваційних екосистем, зауважимо що в світовій спільноті наразі активно піднімається проблематика залучення до суспільних процесів, у тому числі і інноваційних, усіх соціальних верств населення, а відповідно, одними із основних принципів функціонування екосистем на сьогодні визнаються принципи рівності, справедливості, залучення. Окрім цього, наголошується, що інновації мають застосовуватися за суспільної згоди, на засадах спільного схвалення, підтримки та стимулювання [56].

Дослідження науковців, які вивчали еволюційний розвиток інноваційних екосистем на прикладі Кремнієвої долини, прийшли до висновку, що на якість соціально-трудового потенціалу також певним чином впливає наявність відповідної соціальної інфраструктури: забезпечення житлом, місцями для відпочинку, медичними установами та іншими закладами обслуговуючої сфери. Підвищений попит на житлову інфраструктуру, насичення автомобільним транспортом, витрати часу на дорогу, нестача комфортних умов для сімейного проживання та дозвілля викликає поступовий відтік молоді із досягненням ними віку для створення сімей із Кремнієвої долини та обумовлює пошук інших робочих місць, призводить до релокації окремих підприємств в більш спокійніші місця із завоюванням ними певної ринкової частки для збереження людського капіталу, який необхідний для подальшого розвитку. Так дослідження показали,

що чисельність населення Кремнієвої долини уповільнило темпи зростання, насамперед, через нарощення чистої внутрішньої міграції, рівень народжуваності в регіоні при цьому залишається відносно низьким, а населення значно постаріло протягом останнього десятиліття [57].

Перевага глобалізації та цифровізації полягає в тому, що за використання можливостей дистанційного працевлаштування із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій, вона дає змогу побороти недолік нестачі соціальної інфраструктури в осередку генерації інновацій, залучаючи фахівців-інноваторів, з інших регіонів та країн, а також розташовуючи виробничу базу на пристосованих до цього територіях, використовуючи їх людські ресурси та вже наявну соціальну інфраструктуру, здійснюючи віддалене керівництво виробничим процесом за необхідності. Тобто, сучасні інноваційні екосистеми одними із своїх визначальних ознак матимуть територіальну розгалуженість, здатність до самоорганізації та мультикультурність, що вимагатиме формування особливої корпоративної культури, яка враховуватиме ці особливості.

Загалом, основною ідеєю існування інноваційної екосистеми є генерування певної цінності [52], яка формується на основі співпраці та конкуренції між її учасниками [61]. Сучасний темп розвитку економіки призводить до того, що малі підприємства не в змозі створити інноваційну екосистему, виступаючи при цьому її основним базисом. Відповідно їх прагнення спрямовані на участь в уже існуючих інноваційних екосистемах, тобто, успіх інновацій значною мірою залежить від тісної співпраці з партнерами [62], позаяк за рахунок взаємодоповнюваності інноваційних суб'єктів розширяється коло можливостей кінцевих продуктів екосистеми [63], а також з'являється можливість вирішення проблеми вузьких місць [64]. Маємо зауважити, що зарубіжні дослідники наголошують на важливості конкурентної боротьби у цьому процесі, позаяк психологічно людина під час змагання відчуває жагу до боротьби, розвитку, необхідність удосконалити власні можливості, або ж заволодіти кращими ресурсами, що є вирішальним стимулом для успішності. Тож, ще одним мірилом позитивного впливу конкуренції людських ресурсів на функціонування

екосистеми варто визначити бажання підвищити соціальний статус, отримати визнання, тощо, що є неможливим без мобілізації резервів та налагодження комунікацій [52]. Однак при цьому варто підкреслити, що надмірна жорсткість конкуренції може навпаки призупинити потік інновацій [65].

Отже, конкуренція із співробітництвом мають досягти балансу на основі взаємовигідного альтруїзму, за якого кожен із учасників отримуватиме винагороду від іншого. При цьому виникає потреба формування довірливих відносин між партнерами, якщо за мету ставиться довготермінове співробітництво. Відповідно, основою в даному випадку варто вважати викорінення загрози обману та використання чужих результатів без власного внеску [61].

Власне генерування цінності в інноваційній екосистемі передбачає продукування інноваційних ідей, продуктів та послуг, на формування яких впливає не лише якість соціально-трудового потенціалу, а й інноваційний потенціал, яким володіють у сукупності учасники інноваційного процесу. Як нами вже було визначено раніше, окрім низки соціальних факторів, які впливають на розвиток індивіда та його творчість і креативність, зокрема, вагомої ролі набирають і психо-емоційні детермінанти поведінки особистості. Загалом, на думку Боковець О.І. потенціал особистості характеризується сукупністю внутрішніх і зовнішніх ресурсів, ступінь розвитку яких, гіпотетично, більшою мірою, залежить від особистості, меншою мірою – від зовнішніх чинників [66]. Відповідно, від психологічних ресурсних можливостей особистості в достатній мірі залежить її соціально-трудовий та, зокрема, інноваційний потенціал, а отже можливість генерування нових цінностей.

Так, розрізняють мотиваційно-ціннісні, когнітивні, креативні, емоційно-вольові, регулятивні компоненти системи психологічних ресурсів особистості (див. табл. 1.).

Отож, приходимо до висновку, що для ефективного використання потенціалу психологічних ресурсів особистості необхідно сформувати умови, які сприяли б цьому. Окрім вище названих соціальних факторів, важливо

створити психологічно дружню атмосферу та мотивувати учасників екосистеми посилювати власний інноваційний капітал за рахунок психологічної стійкості, самоконтролю та саморозвитку. Як випливає з вищенаведеного, можна виокремити зовнішні та внутрішні соціально-психологічні умови розвитку соціального-трудового потенціалу в інноваційних екосистемах (див. рис. 4.).

Таблиця 1

Характеристика системи психологічних ресурсів особистості

Назва компоненти	Характеристика	Значення
Мотиваційно-ціннісна компонента	здатки, потреби, нахили, інтереси, прагнення до творення нового, готовність відмовитися від стереотипів, ціннісні орієнтації та ін.	зумовлює здатність особистості до самовизначення, базуючись на завдяки оптимістичному погляду на власні можливості, впливає на ефективність використання особистісного потенціалу
Когнітивна компонента	сприйняття, відчуття, пам'ять, мислення, уява та ін.	характеризують загальні показники розвитку інтелекту особистості та рівень пізнавальних можливостей, впливають на сприйняття інновацій та самовираження особистості під час діяльності в нових умовах
Креативна компонента	Креативність, творчість, нестандартне мислення, оригінальність	надає можливість особистості здійснювати творчу діяльність, використовувати незвичайні та унікальні способи вирішення задач, продукування нових ідей
Емоційно-вольова компонента	емоції, почуття, настрої, воля, вольові якості тощо	забезпечує розкриття й реалізацію потенціалу особистості (впевненість, цілеспрямованість, вимогливість, працьовитість, уміння керувати собою у процесі інноваційної діяльності та ін.
Регулятивна компонента	активність, працездатність, витривалість та ін.)	уміння оновлювати та використовувати потенційні можливості за потреби

Джерело: складено за даними [66]

Підсумовуючи вище зазначене, на нашу думку, головні стрижні соціальної підтримки розвитку трудового потенціалу інноваційних екосистем в Україні мають базуватися на нагромадженні соціального капіталу, застосуванні цифрових технологій для вирішення соціальних потреб людських ресурсів, ,

формуванні сприятливого соціо-психологічного клімату, орієнтованого на підтримку продукування інновацій, сприянні соціального розвитку людських ресурсів на засадах інклюзивності, що ґрунтуватимуться, в тому числі і на розробці заходів щодо цифрового суспільного розвитку для вдосконалення сфери медицини, освіти, подолання цифрової нерівності та забезпечення рівності та соціальної інтеграції різних суспільних груп.

Рис. 4. Зовнішні та внутрішні психологічні умови розвитку соціально-трудового потенціалу інноваційних екосистем

Джерело: сформовано із використанням [66]

Проблематика дослідження соціального капіталу в контексті інноваційних трансформацій соціально-трудового потенціалу в Україні викликана, насамперед, змінами, що обумовлені як процесами глобалізації, діджиталізації суспільної діяльності, так і військовими діями, які чинять суттєвий вплив на усталений уклад суспільного буття. Зокрема, мається на увазі зміна системи уявлень та цінностей українського народу, необхідність пристосуватися до змін,

що викликані внаслідок впливу інноваційних технологій як на побутове життя, так і на інститути освіти, медицини, науки та трудові відносини, на необхідність пристосуватися до умов, зумовлених військовим станом, тощо. Все це викликає зміни в процесі формування та нагромадження соціального капіталу, позаяк супроводжується відчуттями невизначеності, напруги, небезпеки, перманентним стресом, необхідністю боротися з інформаційним тиском, обумовленим постійними інформаційно-психологічними операціями. Окрім цього, в суспільстві різко збільшилась кількість населення, які потребують соціальної допомоги та інклюзії до соціуму. Тому, на наш погляд, варто визначити перспективи формування в Україні соціального капіталу, дослідити його вплив на процеси розширеного відтворення соціально-трудового потенціалу в контексті функціонування інноваційних екосистем, а також виокремити перспективні шляхи удосконалення нагромадження соціального капіталу в період післявоєнного відновлення.

Категорія соціального капіталу визначається вченими з точки зору формування соціальних мереж на засадах довіри та єдності (Заяць Т. [67], Мішин Ю. [68] та ін.); ресурсу, що ґрунтується на усталених нормах та правилах (Грішнова О., Полив'яна Н. [69], Семикіна М., Волчкова Г. [70] та ін.); виникає на засадах спільних соціальних переконань (Нахап'єт Дж., Гошал С. [71] та ін.), тощо.

Зарубіжні дослідники у сфері соціального капіталу Р. Патнам [72] і М. Вулкок [73] виділяють наступні види капіталу:

- об'єднуючий (bonding) соціальний капітал, який формується всередині мереж, які є однорідними за своїми властивостями, актори яких мають схожі інтереси, установки, тож відносини між ними з плином часу мають характер тісних, довірливих (родина, друзі, давні колеги по бізнесу, тощо). Цінність такого капіталу виявляється, насамперед, у емоційній підтримці;

- сполучаючий (bridging) соціальний капітал формується всередині різнорідних мереж, актори яких мають не такі емоційно міцні зв'язки як члени об'єднуючого капіталу, однак за своїми властивостями вони є значно ширшими

та різноманітнішими, що сприяє налагоджуванню довіри для досягнення спільних цілей, відкриває більше можливостей для співпраці, сприяє досягненню цілей певної групи людей, організацій або ж суспільства;

- зв'язуючий (linking) соціальний капітал – це зв'язки між акторами, що мають різний соціальний статус, позиції, владу. Часто його розглядають як розширення сполучаючого капіталу, однак його особливістю є те, що він має вертикальний характер. Основним його призначенням є розвиток взаємозв'язків із тими, хто зосереджує у своїх руках більше влади (наприклад, органи влади, політичні, релігійні, громадські організації) для досягнення спільних цілей.

Кожен з цих видів соціального капіталу має певну роль для розвитку трудового потенціалу інноваційних екосистем. Зокрема, об'єднуючий соціальний капітал за рахунок рівня емоційної підтримки дає поштовх для генерування інновацій, втілення ідей, відкриття стартапів. А зв'язуючий та сполучаючий допомагають під час вирішення проблемних ситуацій під час функціонування екосистеми, дозволяють отримати необхідні ресурси, забезпечують кращий доступ до знань, співпраці із іншими акторами мережі, примножуючи інноваційні можливості. Загалом, соціальний капітал полегшує інноваційну діяльність за рахунок розвитку довіри, взаєморозуміння та взаємодопомоги у вирішенні спільних задач.

За своєю природою соціальний капітал виступає одним із ключових факторів формування та підтримки функціональності інноваційних екосистем та каталізатором розвитку їх соціально-трудоного потенціалу за рахунок сприяння ефективній взаємодії між основними акторами (стартапами, науково-дослідницькими організаціями, університетами, бізнесом, підприємствами, урядовими організаціями, громадськістю та іншими стейкхолдерами), підтримці інноваційного потенціалу та сприянню генерації інновацій. Так, в праці Salih Yeşil та Inci Fatma Doğan [74] приходять до висновку, що між соціальним капіталом та спроможністю соціально-трудоного потенціалу генерувати інновації існує позитивний зв'язок, а відповідно можливість до продукування інновацій дає поштовх для їх безпосереднього втілення. На основі чого автори

підкреслюють, що власне існує прямий вплив від зростання соціального капіталу в області збільшення інноваційної активності. Більше того формування стійкого соціального капіталу передуює процесу формування та реалізації власне інноваційної складового соціально-трудового потенціалу. Однак, маємо зазначити, що соціальний капітал не може компенсувати низький рівень соціально-трудового потенціалу або ж нестачу капіталу фінансового Дахлі М. та Де Клерк Д. [75], тому успішність функціонування інноваційної екосистеми залежить від поєднання цих видів капіталів та їх паралельного зростання та підсилення завдяки синергії.

Ключовими елементами соціального капіталу, які виступають каталізаторами в даному процесі можна вважати довіру, взаємодопомогу, взаємопідтримку та співпрацю. Зокрема, за рахунок довіри, що формується, насамперед, після спілкування та спільної діяльності індивідів всередині екосистеми, підвищується можливість до поширення, знань, обміну ідеями для подальшого їх спільного розвитку та удосконалення, без остраху критики або ж використання у недобросовісних цілях. Відповідно підвищується рівень відкритості у відносинах, що в свою чергу збільшує продуктивність екосистеми. Зокрема, Фоунтан Дж. Е. визнає довіру тим «клеєм», об'єднуювальним елементом, який дозволяє налагодити ефективну взаємодію всередині колективу [76]. Взаємопідтримка та взаємодопомога виступають важелями підвищення результативності спільної діяльності, вирішення проблемних ситуацій, що виникають під час генерації та втілення інноваційної продукції. Формування сприятливої атмосфери стимулює до згуртованості учасників екосистеми, підвищує готовність відповідати викликам оточуючого середовища за рахунок об'єднання спільних зусиль, розуміння важливості загальної діяльності, наявності дружніх відносин. Співпраця ж різних груп стейкхолдерів, об'єднаних спільною ідеєю підвищення суспільного добробуту стимулює обмін ресурсами та інформацією, цінним досвідом з дотичних сфер діяльності, формуючи таким чином синергетичний ефекти від поєднання можливостей та зусиль учасників екосистеми, полегшує подолання труднощів та викликів за рахунок залучення

експертів, тощо. Поєднання ж означених ключових елементів, у свою чергу, сприяє інтердисциплінарному обміну знаннями та міжфункціональній співпраці, що розширює перспективу життєдіяльності інноваційної екосистеми за рахунок збільшення напрямів генерації інновацій, залучення цінного досвіду, можливість використання менторства та наставництва під час ведення інноваційної діяльності [77].

Зважаючи на те що, соціально-трудоий потенціал можна розглядати як сукупність фізичних та інтелектуальних здібностей людини, її мотивації, системи цінностей та культурних аспектів, які визначають здатність працювати та створювати економічну цінність, продукувати нові знання, створювати ефект синергії в її експоненційному вимірі, власне соціальний капітал, виступає тим ресурсом, що виникає з мережі відносин та зв'язків між людьми, заснованих на взаємній довірі, спільних нормах та цінностях. Зважаючи на це, зв'язок між соціально-трудоим потенціалом та соціальним капіталом є взаємним та циклічним. З одного боку, розвинений соціальний капітал сприяє кращому використанню та розвитку соціально-трудоого потенціалу, зокрема, налагодження міцних, позитивних зв'язків та довіри в колективі, спонукаючи нарощення продуктивності праці, взаємний обмін знаннями та навичками, забезпечуючи більш ефективну взаємодію та комунікацію, що є важливим для генерування нових знань та їх капіталізації. З іншого боку, висока якість соціально-трудоого потенціалу виступає важливим фактором для формування та зміцнення соціального капіталу, позаяк освічені, кваліфіковані та умотивовані особистості зазвичай мають більше спроможностей для власне встановлення означених зв'язків, кращого розуміння та дотримання усталених норм і цінностей.

Зауважимо, що соціальний капітал прямо пов'язаний із формуванням, розширенням та зміцненням інноваційних мереж всередині екосистеми, які формуються між її учасниками для втілення інноваційних проєктів та програм. Окрім позитивного впливу ключових елементів соціального капіталу на соціально-трудоий потенціал, про які було зауважено вище, додамо, що за

рахунок курсу на побудову партнерських відносин відбувається розширення мережі контактів учасників, постачальників, що збільшує потенційне поле співпраці та виникнення нових інноваційних проєктів, розширення ринків збуту, тощо. До такого ж висновку приходять і Газіноорі та ін. [78], які підкреслюють, що соціальний капітал є важливим для основних функцій національної інноваційної системи, а саме підприємництва та створення знань. Окрім цього інноваційна спрямованість учасників екосистеми формує командний дух, направлений на креативність та генерацію інновацій, що в свою чергу посилює віру в себе та стимулює втілювати нові амбітні ідеї.

Зміцнення інноваційних мереж залучає до екосистеми інвесторів, а відповідно дає змогу посилити позиції екосистеми на конкурентному ринку, створивши додаткові переваги та фінансову стійкість функціонування. Інвестори, як правило, знаходяться в пошуку проєктів з високим потенціалом та меншою ризиковістю, а відповідно високий рівень соціального капіталу сприятиме залученню більшої кількості фінансових інвестицій, позаяк формується впевненість у раціональному використанні ресурсів та вищого ступеню успішності заявлених проєктів. Поліпшення фінансової складової діяльності інноваційних екосистем за рахунок нагромадження соціального капіталу відбувається і за рахунок спільного фінансування проєктів учасниками, що в свою чергу зменшуватиме фінансові ризики та розширить доступ до фінансових ресурсів. Не варто забувати і про громадськість, яка за вдало налагоджених комунікацій та позитивної репутації учасників інноваційної екосистеми також може долучитися до реалізації проєктів, за умови впевненості у потенційній користі для спільного добробуту.

Варто акцентувати увагу на такому елементі соціального капіталу, як «м'яка сила», що базується на можливості певної нації приваблювати, переконувати, співпереживати та відповідно вибудовувати політику на міжнародній арені не на примусі, а із застосуванням культурних та комунікативних інструментів, що в свою чергу прямо впливає на конкурентоспроможність та інноваційну привабливість національних

інноваційних екосистем, їх здатність налагоджувати міжнародні зв'язки, співпрацювати у інтернаціональному, глобальному вимірі. Основними елементами даної категорії можна назвати рівень культурної привабливості та інтеграції до світового простору, освітні та інтелектуальні ресурси, гуманітарну складову, комунікаційні ресурси, соціальну інфраструктуру, тощо, які прямо впливають на основні показники виміру вагомості країн в міжнародному рейтингу, зокрема на репутацію, впливовість, впізнаваність [79].

Варто підкреслити вагому роль високого рівня сформованого соціального капіталу щодо зростання показників забезпечення стійкості та сталості екосистем. Зокрема, це відбувається внаслідок його впливу на рівень довіри, співпраці та інших видів комунікації між її учасниками. Так, це виявляється, перш за все в наступному:

- стимулювання нарощення інноваційного потенціалу екосистеми за рахунок формування сприятливого середовища для генерування творчих та креативних ідей, запровадження практики обміну досвідом, знаннями для підвищення ефективності загальної діяльності, продукування інноваційних рішень, тощо, що має визначальну роль для підтримки діяльності екосистеми в майбутньому, забезпечення її стійкого зростання;

- зниження рівня конфліктності та негативу в міжособистісних відносинах, зростання довіри та поваги в колективі, що знижує рівень напруженості, сприяє нівелюванню конфліктів та знаходженню компромісів, зберігаючи таким чином стабільність та стійкість;

- формування стійких партнерських відносин із стейкхолдерами екосистеми, базуючись на взаємній довірі, залученні інвестицій, зменшення рівня ризикованості діяльності, що пов'язана із взаємодією із учасниками екосистеми у напрямі укладання договорів, а також уникнення додаткових витрат на основі формування довірчих відносин, більш раціонального використання ресурсів, зменшення проблемних ситуацій, підтримуючи стійкість діяльності;

- накопичення громадського капіталу за рахунок нагромадження сукупності знань, навичок, цінностей, умінь, культурного підґрунтя, ресурсного базису, які перебуватимуть у доступі учасників екосистеми, забезпечуючи таким чином можливість до зростання інноваційного потенціалу, а отже перспективного розвитку екосистеми в майбутні періоди;

- підтримання стійкості під час змін, формуючи резерви та дозволяючи екосистемі адаптуватися до нових викликів та несприятливого впливу оточуючого середовища.

Тож, приходимо до висновку, що соціальний капітал, який ґрунтується на довірі, згуртованості, взаємодії сприяє сталому розвитку інноваційних екосистем, стимулюючи інноваційні процеси та створюючи підвалини для потенційного їх сталого розвитку.

Однак, варто зауважити, що низка дослідників зауважують, що інколи соціальний капітал все ж може обмежувати інноваційну здатність соціально-трудового потенціалу, насамперед, через силу впливу, коли міцний зв'язок в існуючих мережах перешкоджає приєднанню нових членів, заважає їх розширенню, стримує поширення інноваційних ідей та розвитку інноваційних мереж [73, 77, 80].

Розглянемо окремі складові соціального капіталу в Україні, які, на нашу думку, впливають на його рівень розвитку соціально-трудового потенціалу та забезпечення інклюзивності всіх верств населення з метою формування перспективних шляхів його нарощення.

Зокрема, розглядаючи таку складову соціального капіталу як рівність та толерантність в рамках розуміння інклюзивності соціально-трудового потенціалу, а отже рівності всіх верств населення та доступності для них усіх сфер діяльності, маємо звернути увагу на таку її субскладову, як гендерна рівність. Зауважимо, що місце України в Глобальному світовому рейтингу за даним показником знизилось із 59 у 2020 році до 81 у 2022 році [81]. Загалом, беручи до уваги компоненти, за якими формується підсумковий ранг країни, наголосимо, що за субіндексом «Участь в економічній діяльності та можливості»

Україна в 2022 році посідала 62 місце (в 2020 р. – 39 місце), за субіндексом «Освітній рівень» - 53 місце (в 2020 р. – 26 місце), за субіндексом «Здоров'я та виживання» - 37 місце (в 2020 р. – 52 місце), а з субіндексом «Розширення політичних можливостей» - 100 місце (в 2020 р. – 83 місце). Зауважимо, що такі зміни викликані погіршенням таких показників як рівень жіночої зайнятості та оплати праці за однакову роботу при розрахунку субіндексу «Участь в економічній діяльності та можливості», рівень залучення до закладів середньої освіти при розрахунку субіндексу «Освітній рівень», зниженням кількості жінок в уряді, на посадах міністрів при розрахунку субіндексу «Розширення політичних можливостей». При цьому варто зауважити і на досить високий показник насильства над жінками - 13,2% [81].

За рівнем м'якої сили серед 121 країни рейтинг України виріс за останній рік за даними Global Soft Power Index 2023, розробленим Brande Finance, на 10 позиції, тож у підсумку наша держава посіла 37 місце. Зокрема, значно підвищився рейтинг впливовості (із 45 до 19 місця в рейтингу), впізнаваності (із 47 до 14). Рівень репутації, в той же час виріс лише на 2 пункти (із 70 до 68), а отже саме над цим варто сконцентрувати зусилля у дипломатичному, економічному, соціальному, культурному вимірах діяльності країни [82].

За даними Індексу Інклюзивності [83] в 2022 році Україна посідала 108 місце в глобальному рейтингу із 136 країн, що є найнижчим значенням серед усіх європейських країн. Зокрема, щодо расової толерантності за даними даного індексу Україна займає 100 місце в глобальному рейтингу, а в рейтингу стосовно гендерної рівності – 73 місце. Показник толерантності до ЛГБТ-спільноти в Україні становить 22,71 бал, що відповідає 81 місцю в рейтингу, а от стосовно забезпечення прав релігійних спільнот – займає 115 місце. Рівень інклюзивності осіб із особливими потребами в Україні розвинутий, згідно із даними Індексу Інклюзивності на 50,00 балів, що відповідає 94 місцю серед 136 країн. А ось рівень доступності благ для всього населення в країні є досить високим, а Україна посідає 34 місце. Можемо зробити висновок, що питання доступності усіх груп населення до соціально-трудової діяльності, забезпечення

толерантності та доброзичливості в Україні знаходиться на досить низькому рівні, що, відповідно, знижує рівень соціального капіталу та потребує уваги з боку держави, громадських організацій та всього суспільства [83].

Узагальнюючи вищенаведене, варто наголосити, що соціальний капітал виступає одним із ресурсом суспільної мережевої взаємодії, який має здатність відновлення та накопичення в соціумі, що може носити як позитивний, так і негативний вплив на рівень розвитку інноваційної складової соціально-трудового потенціалу. Відповідно до проведеного дослідження, зауважимо, що зростання ролі ключових елементів соціального капіталу у розвитку соціально-трудового потенціалу в контексті сприяння функціонуванню інноваційних екосистем вимагають посилення, задля підвищення ефективності інноваційної діяльності в Україні із формуванням системи моніторингу для перешкоджання отримання негативного ефекту від накопичення соціального капіталу, розриву зв'язків, які негативно впливають на розвиток інноваційної діяльності (насамперед, корумпованість, фаворитизм, непотизм, тощо). Зокрема, можемо виділити наступні кроки, що сприятимуть їх вдосконаленню.

Насамперед, наголосимо на сприянні зростання рівня соціального капіталу, що сприяв би розвитку соціально-трудового потенціалу інноваційних екосистем, що можливо за рахунок:

- формування сприятливого соціально-психологічного клімату, запобігання конфліктним ситуаціям, створення ефективної та прозорої системи врегулювання спорів, налагодження відкритого діалогу між учасниками екосистеми;
- формування спільної цінностей та норм, які б дозволяли згуртувати людські ресурси навколо спільної ідеї, пропагування культури взаємопідтримки, взаємоповаги та взаємодопомоги одне одному;
- забезпечення відкритості та прозорості господарської діяльності екосистеми, підзвітності системи управлінні, публічного доступу до інформації щодо її функціонування;

- розробка механізмів, що дозволяють запобігати недобросовісним діям учасників екосистеми, впровадження практики моніторингу та аудиту діяльності інноваційної екосистеми;
- формування ефективної системи мотивації соціально-трудового потенціалу, яка буде спрямована на визнання та винагороду за колективну співпрацю, стимулювання реалізації спільних проєктів, посилення командної роботи, тощо ;
- організація спільних навчальних заходів, як у рамках тримання нових знань, так і обміном досвідом, проведення тренінгів, семінарів, налагодження менторського та коучингового супроводу, тощо;
- поширення культури відкритості до інновацій, створення середовища розповсюдження інноваційних ідей та залучення персоналу, який є інноваційно орієнтованим.

В цьому напрямі зазначимо, що одним із ключових напрямів зміцнення репутації України на світовій арені є підвищення рівня «м'якої сили», одним із перспективних інструментів якої виступає власне, як було підкреслено вище, освітня складова, комунікаційна інфраструктура, інтелектуальний потенціал, які в той же час виступають основними складовими економіки знань [84]. Окрім цього, важливо наголосити на ролі саме культурної складової знаходиться на другому місці після політичного впливу за вагомістю для даного аспекту соціального капіталу [85]. З огляду на воєнний стан та розуміння реалій, в яких зараз знаходиться українське суспільство, враховуючи методи ведення інформаційної війни та її сили впливу, розуміємо важливість розвитку культурних цінностей та даної галузі в цілому на формування такого рівня культурної компетентності населення та запровадження таких культурних практик, які б давали суспільству насагу до боротьби та подальшого розвитку власної країни, зацікавлювали населення до відбудови та відродження економічної, соціальної та культурної сфер, роблячи Україну однією із провідних країн світу із високим рівнем соціального капіталу і, відповідно, силою впливу в міжнародному просторі.

На думку Саса І. цьому сприятиме створення відповідної стратегії розвитку української культури, створення системи державної та культурної підтримки інноваційних форм культури, які будуть направлені на полегшення адаптаційних процесів інтеграції українського суспільства до глобалізованого простору. Поряд із цим посилення культурної складової соціального капіталу викликатиме запровадження ряду дій, насамперед врегулювання публічних фінансових операцій в галузі культури, надання податкових пільг в культурному секторі, стимулювання патронатних та позабюджетних фондів, налагодження публічно-приватного партнерства у цій сфері [79]. З огляду на низку подій, які відбуваються в українському суспільстві та визначальну роль культури під час військового вторгнення у руслі формування національної свідомості та патріотизму, обов'язковим є проведення моніторингових процедур для здійснення контролю в сфері виділення та використання коштів та отриманого кінцевого продукту.

Окрім цього, для нарощення соціального капіталу необхідно підвищувати рівень інклюзивності та рівноправності суспільства, зважаючи і на зростання чисельності осіб із особливими потребами через ведення військових дій на території нашої країни. Для цього, вважаємо, доречним буде стимулювати формування спільнот та організацій, які будуть сприяти зближенню осіб із різних соціокультурних та економічних груп, впровадження соціальних проєктів для зниження бар'єрів між різними верствами населення, розробка механізмів залучення сегрегованих суспільних груп до соціуму, зниження їх ізольованості, проведення освітньої та культурно-просвітницької роботи для зниження стереотипізації та інформування спільноти, нарощення свідомості та зниження дискримінації за різними ознаками, створення механізмів реалізації політики інклюзивності на державному рівні у різних сферах для формування підґрунтя інклюзивного суспільства. Зазначене сприятиме нарощенню соціального капіталу, а також позитивно впливатиме як на розвиток соціально-трудового потенціалу, так і власне стимулюватиме поширення культури інновацій в Україні.